

PREDGOVOR

O hrvatskim intelektualcima, znanstvenicima, profesorima, misionarima, istraživačima, književnicima, diplomatima i drugima koji su djelovali ili živjeli u drugim zemljama i kontinentima, u razdoblju od 16. do 20. stoljeća, bavim se uz ostalo, oko dvadeset i pet godina i o njima sam objavljivao radove u raznim časopisima, zbornicima i sličnim izdanjima. Neki su od tih radova potaknuli povjesničare i druge znanstvenike na daljnja istraživanja, dok su drugi ostali i dalje zaboravljeni ili »izgubljeni« u, često, rijetkim i teško pristupačnim izdanjima. To je jedan od glavnih razloga zašto takve radove, dopunjene, ispravljene i prilagođene za ovo izdanje, objavljujem u jednoj knjizi.

Obrađeni su mnogi likovi, njihovi životi, djela, okolnosti kada i gdje su djelovali, utjecaj i važnost njihova opusa te razni događaji u kojima su hrvatski intelektualci sudjelovali i djelovali.

Neki likovi koje sam obrađivao predstavljaju potpunu novost u hrvatskoj historiografiji, jer se o njima i njihovim djelima nije znalo uopće ništa ili su bili vrlo malo poznati. Spomenut ću samo one najznačajnije, jer je njihov broj mnogo veći. Tu su prije svega prekoceanski misionari i istraživači Ignac Szentmártony, Franjo Ksaverski Haller, Ivan Krstitelj Marchesetti, Nikola Sušić; misionari među radništvom i iseljenicima u 19. i 20. stoljeću: Ivan Firović, Enrico Bontempo i Mihovil Gattin; gradišćanski Hrvati, znanstvenici i teološki pisci Mihael Lipšić i Miho Horvat; filozofski i prirodnoznanstveni pisci Josip Zanchi, Franjo Staindl; diplomat u Moskvi Stjepan Drenoczy, kraljevski ispovjednik na saskom dvoru i pisac Josip Gall, povijesni i teološki pisac o Armencima Josip Marinović, filozofski i teološki pisac Leonard Bagni, latinski pjesnici i govornici Ivo Lukarević, Benedikt Rogačić, Miho Mondegay i dr. Potom sam na temelju novih izvora i literature donio razne nove aspekte o inače ranije poznatim i nekim glasovitim likovima hrvatske kulturne i znanstvene baštine, kao što su primjerice Ruđer Bošković, Juraj Križanić, Ferdinand Konščak, Stjepan Gradić, Rajmund Kunić, Bernard Zamanja, Aleksandar Komulović, Antun Mihanović, Ivan Rattkay, Nikola Rattkay, Josip Voltić, Augustin Michelazzi, Nikola Laurenčić, Josip Keresturi, Josip Kundek itd.

A što se tiče područja ili tematike pojedinih skupina hrvatskih djelatnika u drugim zemljama i kontinentima, u raznim sam priložima upozorio na misionarsku i istraživačku djelatnost hrvatskih misionara, a osobito na prisutnost njihova djelovanja u stranoj povijesnoj i stručnoj literaturi, gdje su mnogi dugo vremena bili poznatiji nego u vlastitoj domovini. Obradivao sam također nove aspekte djelatnosti hrvatskih intelektualaca, kao što su bili hrvatski penitencijari u Rimu od 16. do 18. stoljeća, doprinos liječenju i razvoju medicine, prirodnoznanstveni doprinos u prijenosu modernih znanosti iz zapadne Europe u Austrijsku Monarhiju (J. Zanchi, M. Lipšić, A. Michelazzi). Upozorio sam također na neke vidove zbližavanja i upoznavanja istočnih civilizacija i naroda (Drenoczy, Marinović, Komulović, Mihanović), na neke nove znanstvene discipline ili epohalna djela (Horvat, Rogačić), na misionare među radništvom i iseljenicima u 19. i 20. stoljeću (Fiorović, Kundek, Bontempo, Gattin) na sudjelovanje Hrvata u nekim važnim europskim događajima ili polemikama, kao što su pitanje probabilizma u moralu, pokušaji vjerskih sjedinjenja, obrane od Osmanlija i slično.

Knjiga je podijeljena na pet tematskih poglavlja koje obuhvaćaju pet skupina hrvatskih djelatnika u svijetu: 1. Hrvati u Amerikama, 2. Hrvati u svjetskim zbivanjima, 3. Hrvati profesori i znanstvenici u Europi, 4. Hrvati u Beču i Monarhiji, 5. Hrvati u Rimu i Italiji

U prvom je poglavlju obrađen vrlo opširno buran život i mjerenja na Amazoni matematičara i astronoma Ignacija Szentmartonyja, osobito njegova uloga u kartografiji i istraživanju Amazone. Još jedan Hrvat, Franjo Haller, sudjeluje u španjolskoj ekspediciji koja putuje u isto vrijeme također prema amazonskom području. Opisan je potom rad misionara Nikole Sušića kod Mojos Indijanaca u današnjoj Boliviji, te Luke Bakranina i Ivana Urbana koji su bili povezani s misijama. Nakon toga slijedi prikaz proslave 250. obljetnice Ferdinanda Konščaka u Ensenadi u Meksiku te je objašnjeno zašto je tamo slavljen kao osnivač Donje Kalifornije. Kratki prikazi istraživačkog i misionarskog djelovanja dvojice Rattkaya (u Meksiku i Indiji) završavaju poglavlje. Na kraju su opisana trojica hrvatskih misionara koji djeluju među iseljenicima u SAD-u, Josip Kundek u 19. stoljeću te Enrico Bontempo i Mihovil Gattin početkom 20. stoljeća.

Za drugi tematski blok o Hrvatima u svjetskim zbivanjima odabrani su Stjepan Drenoczy koji u Moskvi sudjeluje u pokušaju sjedinjenja pravoslavnih s Rimom te misije i poslanstva Aleksandra Komulovića u zemljama pod Osmanlijama i u organizaciji otpora osmanlijskoj sili. Prikazana je zatim polemika Stjepana Gradića o tadašnjem glasovitom moralnom sporu (probabilizmu) i djela Josipa Marinovića o armenskoj povijesti i crkvi koja su u 18. st. izazvala veliku polemiku. Na temelju novih izvora iz bečkih arhiva istražena je diplomatska djelatnost na Istoku tvorca hrvatske himne Antuna Mihanovića. Poglavlje završava tekstom o djelovanju Konavljanina Ivana Fiorovića među radnicima, malim čistačima cipela i ostalim proletarijatom u Bejrutu u drugoj polovici 19. stoljeća.

Poglavlje o hrvatskim profesorima filozofije u Austrijskoj Monarhiji u 18. stoljeću obuhvaća desetak osoba i njihovih djela te se propituje njihovo značenje i uloga u razvoju znanosti u tom dijelu Europe. Tu su prije svega Josip Zanchi i Gradišćanac Mihael Lipšić, koji su donijeli moderne znanosti u Monarhiju, zatim Augustin Michelazzi, F. Staindl, J. Gall i drugi. Zasebno se opisuju autori rukopisnih spisa iz filozofije, Leonard Bagni i Nikola Laurenčić, a osobito do danas nepoznato djelo o astronomiji Mihovila Lipšića.

Četvrto poglavlje sadrži osam priloga o Hrvatima u Beču i Monarhiji. Opisuje se školovanje Jurja Križanića u Grazu, alegorijska i politička literatura dvorskog agenta Josipa Keresturija iz Štrigove te plodan odjek (tj. izdanja djela) dubrovačkih latinskih pjesnika Rajmunda Kunića, Brne Zamanje i drugih u Austriji, Njemačkoj i Poljskoj. Prema jednom odlomku iz Bečkih pisama leksikografa i književnika Josipa Voltića mogu se vidjeti veze i utjecaji bečkih i hrvatskih intelektualaca krajem 18. stoljeća. Istraživanje gradišćanskih isusovaca i utjecaj njihova djelovanja i pisanih djela u hrvatskoj kulturi i prosvjeti te nova teološka disciplina u djelima plodnog teološkog i povijesnog pisca Gradišćanca Mihe Horvata, zaokružuju temu o hrvatskim intelektualcima iz Gradišća. Zasebne su teme doprinos liječenju i razvoju medicinske znanosti u hrvatskih isusovaca te veze između Trnavskog i Zagrebačkog sveučilišta u 17. i 18. stoljeću.

Djelatnost Hrvata u Rimu i Italiji otvaraju hrvatski penitencijari ili ispovjednici u bazilici sv. Petra u Rimu, od kojih se mnogi ističu književnim i kulturnim radom, a zatim utjecaj rimskog isusovačkog kolegija u filozofskoj i znanstvenoj izobrazbi Dubrovčana. Opisuju se potom dubrovački latinski pjesnici koji djeluju u Rimu i Napulju (Lukarević, Rogačić, Mondegaj), a zasebice filozofski i odgojni barokni spjev *Euthymia* Bene Rogačića. Ovo poglavlje završavaju detalji iz osobnog života Ruđera Boškovića (uzdržavanje uz pomoć hrvatskog zavoda sv. Jeronima) te skupine mladih Dubrovčana koji kod dolaska u Rim opisuju svoje obiteljske i osobne prilike.

Zagreb, svibanj 2015.

Mijo Korade